

UCHWAŁA

Dnia 9 stycznia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Strus (przewodniczący)

SSN Maria Grzelka (sprawozdawca)

SSN Henryk Pietrzkowski

w sprawie z powództwa H. K. i B. K.

przeciwko H. A. Towarzystwu Ubezpieczeń S.A. w W., Oddział w B.

o odszkodowanie,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 14 grudnia 2007 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego

przez Sąd Apelacyjny

postanowieniem z dnia 9 sierpnia 2007 r.,

„Czy w przypadku współuczestnictwa powodów ojca i matki osoby, która zginęła w wypadku samochodowym, w pozwie o zapłatę odszkodowania wytoczonym przeciwko towarzystwom ubezpieczeniowym wartość przedmiotu sporu oznacza się odrębnie od roszczeń każdego z powodów, czy też wartość ich roszczeń należy zsumować ?”

podjął uchwałę:

W sprawie z powództwa rodziców, występujących z roszczeniami odszkodowawczymi przeciwko zakładowi ubezpieczeń w związku ze śmiercią dziecka w wypadku komunikacyjnym, wartością przedmiotu sporu określającą właściwość rzeczową sądu jest łączna wartość dochodzonych roszczeń.

Uzasadnienie

Przedstawione zagadnienie prawne wyłoniło się na tle stanu faktycznego, w którym rodzice dziecka zmarłego wskutek wypadku komunikacyjnego domagali się od ubezpieczyciela odszkodowania za znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej w kwotach po 45.000,- złotych na rzecz każdego z nich, a powódka ponadto żądała kwoty 16.200,- zł tytułem zwrotu kosztów związanych z pogrzebem. Sąd Okręgowy w B., do którego pozew został wniesiony, uznał się niewłaściwym i przekazał sprawę do rozpoznania Sądowi Rejonowemu w B. Stwierdził, że powodowie są współuczestnikami formalnymi, w związku z czym wartością przedmiotu sporu, wyznaczającą właściwość rzeczową sądu, jest wartość poszczególnych roszczeń dochodzonych przez każdego z powodów a nie suma tych wartości. Wskazał, że wprawdzie powództwo opiera się na tej samej podstawie prawnej, którą stanowią przepisy o odpowiedzialności ubezpieczyciela za czyn niedozwolony sprawcy wypadku komunikacyjnego ale nie może być uznana za tożsamą podstawą faktyczną żądań powodów.

Rozpoznając zażalenie powodów Sąd Apelacyjny powziął wątpliwość czy w związku z wyrażanym przez Sąd Najwyższy na tle instytucji kasacji poglądem, że w przypadku współuczestnictwa po stronie powodowej osób najbliższych dochodzących roszczeń odszkodowawczych przeciwko ubezpieczycielom, które nie jest współuczestnictwem jednolitym ani koniecznym, wartość przedmiotu zaskarżenia oznacza się odrębnie dla roszczeń każdego z powodów, zachowuje aktualność wcześniejszy pogląd Sądu Najwyższego, iż między osobami dochodzącymi w jednym pozwie roszczeń z tego samego czynu niedozwolonego kierowcy – sprawcy wypadku drogowego zachodzi współuczestnictwo materialne skutkujące przyjęciem, że wartością przedmiotu sporu jest suma roszczeń wszystkich powodów. Sąd Apelacyjny uznał za oczywiste, iż wartość przedmiotu zaskarżenia pod kątem dopuszczalności kasacji oraz wartość przedmiotu sporu dla celu ustalenia właściwości rzeczowej sądu w rozważanym stanie faktycznym powinna podlegać ocenie według takich samych zasad wykładni współuczestnictwa i przychylił się do stanowiska, że współuczestnictwo osób poszkodowanych w wyniku czynu niedozwolonego, za który odpowiada ubezpieczyciel, jest

współuczestnictwem formalnym. Podniósł, że w rozpoznawanej sprawie trudno przyjąć, iż w odniesieniu do wszystkich powodów wchodzi w grę ta sama podstawa faktyczna w sytuacji, gdy okoliczności faktyczne stanowiące podstawę żądań każdego z powodów są odmienne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że przy ustalaniu wartości przedmiotu sporu w sprawie, w której po jednej stronie występuje wielość osób, zlicza się wartości poszczególnych roszczeń w przypadku współuczestnictwa materialnego opartego na tej samej podstawie faktycznej i prawnej (por. orzeczenia SN z dnia 9 marca 1967 r. IPZ 10/67 – OSNCP 1967, nr 10, poz. 179, z dnia 30 kwietnia 1966 I CZ 20/66 – OSPiKA 1967, nr 3, poz. 64, z dnia 17 lutego 1964 r. II CZ 6/64 – OSPiKA 1965, nr 3, poz. 62, z dnia 19 grudnia 1985 r. I CZ 135/85 – nie publ., LEX nr 8741, z dnia 20 kwietnia 1967 r. II CZ 29/67 – nie publ.).

Dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego znaczenie przesądzające miało więc wyjaśnienie, czy w rozpoznawanej sprawie po stronie powodów zachodzi współuczestnictwo materialne w rozumieniu art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c. in fine, przy czym – zgodnie z zasadą rozstrzygania tylko problematyki przedstawionej i tylko wynikającej z konkretnego stanu faktycznego – powyższa kwestia podlegała rozważeniu przy uwzględnieniu, że powodowie są najbliższymi członkami rodziny osoby zmarłej w wyniku wypadku komunikacyjnego, oraz, że prawna podstawa żądań powodów jest ta sama a wątpliwości nasuwa jedynie problematyka tożsamości podstawy faktycznej.

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego rodzaj współuczestnictwa czynnego w przypadku dochodzenia roszczeń odszkodowawczych związanych z wypadkiem komunikacyjnym określany był różnie.

W postanowieniach z dnia 30 kwietnia 1966 r. III PZ 20/66 (OSNCP 1967, poz. 64), z dnia 20 kwietnia 1967 r. II CZ 29/67 – (nie publ. LEX nr 6144) z dnia 20 stycznia 1977 IV CZ 6/77 – (nie publ. LEX nr 7903) z dnia 20 stycznia 1977 IV CZ 7/77 – (OSNC 1977, nr 8, poz. 146) i z dnia 19 grudnia 1985 r. I CZ 135/85 – nie publ. LEX nr 8741) Sąd Najwyższy przyjął, że współuczestnictwo matki, żony

i dzieci dochodzących roszczeń odszkodowawczych w związku ze śmiercią syna, męża i ojca, oraz współuczestnictwo małżonków poszkodowanych w jednym wypadku drogowym ma charakter materialny, w rozumieniu art. 72 § 1 pkt 1 in fine k.p.c. co uzasadnia właściwość rzeczową sądu wynikającą z sumy wartości poszczególnych roszczeń. W orzeczeniach tych wskazywano na łączność wewnętrzną pomiędzy powodami istniejącą ze względu na stosunki rodzinne i pozbawienie wszystkich tych osób wspólnego żywiciela oraz powstanie dla wszystkich pogorszenia ich sytuacji życiowej, jak również na jedno i to samo zdarzenie (wypadek drogowy, śmierć syna, ojca, męża) będące źródłem jednoczesnego powstania szkody po stronie kilku osób. W postanowieniu z dnia 20 stycznia 1977 r. IV CZ 6/77 Sąd Najwyższy ponadto powołał się na art. 384 k.p.c. ówczesnie obowiązujący w postępowaniu rewizyjnym, zgodnie z którym sąd rewizyjny mógł z urzędu rozpoznać sprawę na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, gdy będące przedmiotem zaskarżenia prawa lub obowiązki były wspólne także dla tych współuczestników albo gdy były oparte na tej samej podstawie faktycznej lub prawnej. Zdaniem Sądu Najwyższego, nie ulega wątpliwości, że w art. 384 k.p.c. chodziło o współuczestników materialnych, a nie do pomyślenia jest sytuacja, w której sąd rewizyjny, w razie stwierdzenia trafności rewizji jednego z powodów, nie uchyliłby zaskarżonego wyroku także na korzyść pozostałych powodów. Także ten argument przemawiał, zdaniem Sądu Najwyższego w w/w orzeczeniu, za przyjęciem współuczestnictwa materialnego po stronie powodowej.

W w/w postanowieniu z dnia 20 stycznia 1977 IV CZ 7/77 Sąd Najwyższy stwierdził też, że łączności wewnętrznej jaka zachodzi pomiędzy powodowymi współuczestnikami materialnymi powołującymi się na jedno i to samo zdarzenie nie podważa okoliczność, że rodzaj i wysokość ich roszczeń odszkodowawczych są różne.

Odmierna ocena współuczestnictwa najbliższych członków rodziny osoby zmarłej w wyniku wypadku komunikacyjnego, dochodzących od zakładu ubezpieczeń roszczeń odszkodowawczych, wynika z postanowień Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 1998 r. III CZ 69/98 – (nie publ.), z dnia 19 maja 2006 r. I CSK 92/06 (nie publ. LEX nr 200905), z dnia 30 maja 2006 r. I CSK

142/06 – (nie publ.). W orzeczeniach tych przyjęto współuczestnictwo formalne ale bez przedstawienia motywów tego stanowiska. Wymaga jednak podkreślenia, że w/w stanowisko wyrażono przy ocenie dopuszczalności kasacji ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia, a nie w związku z oceną wartości przedmiotu sporu mającej służyć oznaczeniu sądu właściwego rzeczowo. Materię analogiczną do przedstawionej w zagadnieniu prawnym rozstrzygnął natomiast odmiennie Sąd Apelacyjny w Białymstoku w postanowieniu z dnia 9 listopada 2006 I ACz 855/06 (OSAB 2006, nr 4, poz. 20), w którym przyjął, że współuczestnictwo żony i dzieci osoby, która zginęła w wypadku samochodowym jest współuczestnictwem formalnym. Podobnie jak w przedstawionym zagadnieniu prawnym, Sąd Apelacyjny w w/w orzeczeniu przypisał istotne znaczenie temu, iż różne są okoliczności faktyczne stanowiące podstawę żądań każdego z powodów.

Zgodnie z art. 72 § 1 k.p.c. kilka osób może w jednej sprawie występować w roli powodów, jeżeli przedmiot sporu stanowią m.in. prawa oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej (współuczestnictwo materialne), albo jeżeli przedmiot sporu stanowią roszczenia jednego rodzaju, oparte na jednakowej podstawie faktycznej i prawnej, jeżeli ponadto właściwość sądu jest uzasadniona dla każdego z roszczeń z osobna, jako też dla wszystkich wspólnie (współuczestnictwo formalne).

W cytowanych definicjach normatywnych współuczestnictwa materialnego i formalnego zwraca uwagę różny przedmiot sporu, który w art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c. określony został – w przypadku współuczestnictwa czynnego – jako „prawa”, natomiast w art. 72 § 1 pkt 2 – jako „roszczenia”. Uprawnia to do wniosku, że tożsamość podstawy faktycznej w rozumieniu art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c. nie jest wyznaczana okolicznościami faktycznymi mającymi usprawiedliwiać określone roszczenia lecz wyraża się sferą prawa podmiotowego wynikającego z jednego, tego samego stosunku prawnego, z którego to prawa podmiotowego dopiero wynikają roszczenia. Tożsamość podstawy faktycznej w rozumieniu art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c. należy zatem postrzegać jako tożsamość zdarzeń, których wystąpienie determinuje powstanie określonego stosunku prawnego będącego źródłem praw, z których wywodzone są następnie roszczenia, a nie jako tożsamość okoliczności

faktycznych wymagających przytoczenia na uzasadnienie konkretnych zgłoszonych żądań z tych praw wywiedzionych.

Roszczenia najbliższych członków rodziny osoby zmarłej dochodzone z tytułu znacznego pogorszenia ich sytuacji życiowej (art. 446 § 3 k.c.), oparte są na prawach tych osób do odszkodowania. Powyższe prawa są elementem stosunku prawnego regulowanego przepisami o czynach niedozwolonych, który powstaje w wyniku znacznego pogorszenia sytuacji życiowej najbliższych członków rodziny wywołanego śmiercią osoby bezpośrednio poszkodowanej w wypadku. Szkoda w postaci znacznego pogorszenia sytuacji życiowej jest charakterystyczna tylko w odniesieniu do osób najbliższych. Śmierć dziecka i ujmowany instytucjonalnie stan znacznego pogorszenia sytuacji życiowej jego rodziców jest tą samą faktyczną podstawą praw będących przedmiotem sporu. Obejmują one ogólniejszą treść aniżeli pojęcie „roszczenia” przewidziane w art. 72 § 1 pkt 2 k.p.c. a znamienne jest dla nich to, że wynikają ze stosunku bliskości wobec osoby zmarłej. W przypadku małżonków, występująca pomiędzy nimi wewnętrzna więź wynikająca z rodzicielstwa, doznaje wzmocnienia ze względu na więź prawną ukształtowaną instytucją małżeństwa, rzutującą na sytuację faktyczną każdego z małżonków, niejednokrotnie uwarunkowaną sytuacją faktyczną współmałżonka, na którą może mieć wpływ śmierć wspólnego dziecka.

Zasada sprawności postępowania sądowego, w dochodzeniu roszczeń patronująca współuczestnictwu procesowemu, o którym mowa w art. 72 § 1 k.p.c. wyrażająca się m.in. w koncentracji materiału dowodowego, w przypadku rodziców dotkniętych tragedią śmierci dziecka, podlega motywowaniu także względami natury aksjologicznej, i także do roszczeń z art. 446 § 1 k.c. co nakazuje umożliwienie jednoczesnego, wspólnego prowadzenia jednego procesu przed jednym sądem powszechnym. Nie do zaakceptowania byłaby bowiem sytuacja, w której jedno z rodziców, żądające na podstawie art. 446 § 3 k.c. odszkodowania w kwocie 80.000,- złotych wystąpiłoby z pozwem do sądu okręgowego, jako sądu rzeczowo właściwego według art. 17 pkt 4 k.p.c., a drugie z rodziców domagające się z tego samego tytułu i tego samego zdarzenia kwoty 60.000,- złotych musiałoby wnieść odrębny pozew do sądu rejonowego (art. 16 k.p.c.) przy czym nie byłoby nawet możliwe połączenie tych spraw do jednoczesnego rozpoznania lub

rozstrzygnięcia (art. 219 k.p.c.). W rozpoznawanej przez Sąd Apelacyjny sprawie wymienione zagrożenie nie występuje, ale nie sposób tracić go z pola widzenia przy rozstrzygnięciu przedstawionego zagadnienia prawnego.

Mając to na względzie, a ponadto zważywszy, że w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego, dotyczącym ustalenia wartości przedmiotu sporu dla celu określenia właściwości rzeczowej sądu nie wyrażono poglądu odmiennego, Sąd Najwyższy uznał, iż zachowuje aktualność stanowisko, zgodnie z którym pomiędzy rodzicami dochodzącymi odszkodowań w związku ze śmiercią dziecka zachodzi współuczestnictwo materialne, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 1 in fine k.p.c. Wprawdzie, w związku z treścią art. 378 § 2 k.p.c. obecnie nie ma znaczenia argument, wywiedziony z dawnego art. 384 k.p.c. obowiązującego w postępowaniu rewizyjnym, dotyczący możliwości rozpoznania sprawy na rzecz strony nieskarżącej jeśli prawa dla tej strony i dla skarżącego były oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej, to jednak pozostają aktualne motywy akcentujące wewnętrzną łączność pomiędzy współuczestnikami zdeterminowaną stosunkiem bliskości wobec osoby zmarłej i przesądzającą o wwiązaniu tych osób w jeden, ten sam stosunek prawny.

Wbrew stwierdzeniu Sądu Apelacyjnego, niczego w rozważanej kwestii nie zmienia treść orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 1997 r. I CKN 31/97 (nie publ.) powołanego w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia prawnego, ani też orzeczenie to nie może być w ogóle postrzegane jako zawierające odmienną interpretację charakteru współuczestnictwa osób najbliższych dochodzących w jednym pozwie roszczeń odszkodowawczych w związku ze śmiercią bezpośrednio poszkodowanego. W wymienionym orzeczeniu Sąd Najwyższy przyjął, że w przypadku współuczestnictwa powodów, które nie jest współuczestnictwem jednolitym lub koniecznym wartość przedmiotu zaskarżenia dla oceny dopuszczalności kasacji oznacza się odrębnie dla roszczeń każdego z powodów.

Uszło uwagi Sądu Apelacyjnego, że wymienione orzeczenia rozstrzyga o dopuszczalności kasacji ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia, a nie o charakterze współuczestnictwa powodów ocenianego w celu oznaczenia

właściwości rzeczowej sądu zależnej od wartości przedmiotu sporu, oraz że orzeczenie to nie wyklucza materialnego charakteru współuczestnictwa powodów, ale wręcz przyjmuje istnienie tego rodzaju współuczestnictwa; wszakże współuczestnictwo konieczne lub jednolite może być tylko współuczestnictwem materialnym (art. 72 § 3, art. 73 § 1 k.p.c.). Istota tego orzeczenia wyraża się w uznaniu, że pomimo istnienia współuczestnictwa materialnego pomiędzy powodami o dopuszczalności kasacji ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia przesądza wartość roszczenia każdego z powodów, a nie suma tych roszczeń. W żadnym razie powyższe orzeczenie nie świadczy o formalnym traktowaniu współuczestnictwa powodów, przeciwnie - wskazuje na całkowitą odrębność kryteriów oceny występowania współuczestnictwa materialnego i kryteriów dopuszczalności kasacji ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w postanowieniach z dnia 17 stycznia 1997 r. I PKN 65/96 (OSNAPiUS 1997 r. nr 17, poz. 317), z dnia 21 marca 1997 r. I PKN 61/97 (OSNP 1 998, nr 1, poz. 16) i z dnia 28 lutego 1997 r. I CKN 31/97 (niepubl.) oraz w uzasadnieniu postanowienia z dnia 25 stycznia 2001 r. IV CZ 90/06 – nie publ., LEX nr 52464, w których wskazał, że pomimo występowania współuczestnictwa materialnego przewidzianego w art. 72 § 1 pkt 1 in fine k.p.c. i wynikającej z tego zasady sumowania wartości roszczeń wszystkich powodów dla oznaczenia właściwości rzeczowej sądu, to dla oceny dopuszczalności kasacji istotne znaczenie ma wartość roszczeń dochodzonych przez każdego z powodów, a nie suma tych roszczeń.

Podzielając powyższy pogląd i odnosząc go do obecnie obowiązującego stanu prawnego można dodać, że w przypadku współuczestnictwa powodów wynikającego z dochodzenia praw opartych na tej samej podstawie faktycznej i prawnej prawomocny wyrok sądu drugiej instancji charakteryzuje się prawomocnością wobec każdego z powodów odrębnie, a więc oddzielnie w stosunku do roszczenia zasądzonego lub oddalonego wobec każdego z powodów. Dla oceny dopuszczalności skargi kasacyjnej ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia istotne znaczenie ma więc wartość roszczenia dochodzonego przez każdego z nich, a nie suma tych wartości. Oczywistym jest przy tym, że każdy z wymienionych powodów może zaskarżyć wyrok sądu drugiej

instancji tylko ze względu na własne gravamen oraz, że niezaskarżony przed jednego z powodów wyrok nie może być w zakresie dotyczącym tego powoda przedmiotem oceny Sądu Najwyższego w związku ze skargą kasacyjną innego powoda (analogicznie – w przypadku wniesienia skargi kasacyjnej przez pozwanego w stosunku do jednego z powodów). Wewnętrzna łączność pomiędzy powodami wynikająca z tej samej podstawy faktycznej, będącej źródłem realizowanych praw, warunkująca możliwość występowania w jednej sprawie przestaje mieć znaczenie przy ocenie dopuszczalności skargi kasacyjnej; ta ostatnia problematyka rządzi się własnymi niezależnymi regułami. Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę jak wyżej.